

ליק י"ג שבת התרכ"ד ליצירה.

יגאל לאור פנה אחת בכל
שבוע מחירו לשנה בארצנו
4 ר"ע 4 ז"ג, כל דבע
1 ר"ע 1 ז"ג. כל איש יוכל
להשיגו ע"י כל פאסטי-חמה
ובופה-האדלונג בכל המדינות.

מחיר עלה אחד 2 ז"ג 6 ס"פ
חצי זהב פוליס, כל חיש
החפץ להודיע דבר מה ברבים
לנוכחו עליו לשלם שכר
הדפוס בעד כל שורה 1 ז"ג
או 6 גדולים פוליס.

יגיד ליעקב מהנעשה והנשמע בכל חלקי תבל בין כל יושבי חלד אשר ינעם ואשר ראוי לדעת לכל איש ישראלי לתועלתו ולתועלת השפה העברית.

אליעזר ליבמאן זילבערמאן.

וְהָאֵמֶת וְהַשְׁלוֹם אֶהְיֶה (זכריה ח').

לאחינו קוראי המגיד מרחוק וגם מקרוב הגנו מודיעים בזה כי בקרב הימים הכלה השנה השביעית להמגיד
וצרהשון לירח יאנואר 1864 למ"ה התחיל השנה השמינית ח"ה; ע"כ מצקים אגחנו את קוראינו הנכבדים
החפצים לאספו גם לשנה הבצ"ל שימחרו לבא עה"ח איש איש כדרכו עד דה, לזמן יוכלו לקבל את עלי המגיד
משנה הבצ"ל במועד.

בצדקת ובישרת לבכם באו לעזרתם. הלא נסיעת השר משה היו
למאראקא כעת גם היא פרי עמל החברה ההיא. לקול קריאת ראשי
חברת כל ישראל חברים נתעוררו אחינו באיטליען ויסרו גם המה
חברה כזו, ואחריהם באו גם ישרי ונבוני לב בעיר וויען ונאספו
גם המה ויסדו חברה כזו ובעצה ובאגודה אחת המה עם החברה
בפאריז. ובאמת טוב ויפה הדבר הזה מאד לעזרת נדחי ישראל
בכל מקום שחס וגם לכבוד ולהפארת הוא לכלל ישראל. הן אמת
ויוציב שהיהודי בכל מקום שהוא, תושב נאמן הוא לארץ מולדתו
ואוהב מלכו וארצו אהבה נאמנה, שומר חוקי ארצו כמצוה עליו
לפידתו. אבל בכל זאת קשור הוא בעבודות האהבה גם עם
אחיו בשארי ארצות, בשמחתם ישמח לבו גם הוא ובכל צרתם
גם לו צר. אין איש נבון מאנשי המקום והארץ יחשב זאת להיהודי
לחטאת או לחרפה, אם יאהב את אחיו גם מארץ אחרת, והם כי
לא להזכיר שבעיני מלכינו ושרינו הצדיקים והישרים רע האהבה
הזו! אי לזאת למה זה נבוש להגיד קבל עם שמאד יחס לבבנו
בשמענו מצרת אחינו מקרוב או מרחוק? הלא כל ישראל
חברים וזוהי לקום לעזרת אחינו הנחונים בצרה או בשביה
בכל אשר יש לאל ידנו? ואם כן איפא כאשר נשמח להודיעך
ממעשי אחינו הטובים בפאריז, לאגדאן ועיר וויען, כן לא נוכל
להבחיד תחת לשוננו שמאד מאד נפלא בעינינו, מדוע יעמדו אחינו
בארצנו ובשארי ארצות אשכנז עוד מרחוק ולא יטו אונם גם המה
לקול קריאת ראשי חברת כל ישראל חברים?? והנה על אלה
נבורי החיל בפיהם ובשפתם לא נתפלא, כי רק בילדי רוחם
יטימרו וכל אשר לא יצא מת"י לא יתמוכו ולא יתנו ידם לזה,
אבל על אלה חבמי וראשי קהלות ישראל בארצנו ובשארי ארצות
אשכנז, אשר יראת ד' אזור מתנם ובכבוד ישראל יטימרו, בצדק
נתפלא כי יעמדו גם המה מרחוק ובצדק נוכל להגיד להם: הלא

דרכיכם לא יתכן! —

הן שמעת, קורא יקר, אשר סיפר לנו סופרנו הנכבד החכם נ"ק מהחג אשר חגגו רבים מאחינו בעיר וויען לכבוד הזקן שקנה חכמה הד"ר מאנהיימער הי"ו, מכל היקר והתפארת אשר נעשה לכבודו ביום ההוא מחכמי וראשי העיר ההיא ומחכמי וראשי ערים אחרות. שמעת ותשמח גם אתה, כי ישראל הוא ידע להוקיר אנשי כמותו, אשר הקדיש כל ימיו להדים כבוד ישראל. אולם מה מאד חרה לנו לשמוע כי לא נקראו אל המשתה רק אנשים העומדים על גפי מרומי ההצלחה, ואלה אשר רק בצל התורה והחכמה ישבנו נשארנו מבחיין. החכמים האלה אשר כבדו את הזקן ביום הזה בילדי רוחם, במכתבים ובשירים יקרים ונחמדים לא נראו בין הקרואים, אחרי כי לא מעשידי העיר המה! ולוא יהי בדברי ידידנו החכם מ"ל „שראשי העדה" עמרו מנגד ודבר

הניוני המגיד, על המדינות בו יאמר, עסמרייך: וויען. פראג. רוס-לאנד: סונאלה. טירקייא: קאנסטאנטינאפעל.

צעלגרהד.

ה צ ו פ ה.

תולדות שד"ל נאמ' שד"ל. תולדות יצחק בער לעווינזאהן נאמ' ר"י
פיעסקין. שבעה עינים נאמ' ר"י רעטענבערג. הערות
קצרות נאמ' וו"ס. הערה נאמ' פנ"ש. ליברון נאמ' ר"י נאמן. ידיעות
הטבע נאמ' ר"ד גארדאן. אלון בבית נאמ' רש"י דאנציג. הודעות.

פלאי הזמן.

(המישך כגליון 49).

ואחוריו בית ישראל לא יחבן דרך ד'. הדרכי לא
יחבנו בית ישראל? הלא דרכיכם לא יחבן
(יחזקאל י"ז).

לך נא אתנו, קרא אהוב, אל מקום אחר ומשם תראה ג"כ את אשר אחינו היקרים עושים לטובת אחיהם, תראה ותשמח גם אתה. לעיר פאריז הבירה לכה אתנו היום וראה שמה חברת אנשים נכבדים, אנשים חכמים ונבונים, עשירים גדולים ומפורסמים אשר התאחדו לחברה אחת ובשם הראוי לה תקרא: חברת כל ישראל חברים! מטרת החברה היא, הלא כבר שמעת מפי המגיד וכן שמעת מפיו בכל פעם אשר פעלה ועשה לטובת אחינו פה ושם. ידענו כי שמחת גם אתה לקראת הפעולה הטובה הזו לתועלת כלל ישראל, כי רב טוב כבר פעלו ראשי החברה לגדל ישראל, באשר השמיענוך מזה בכל פעם במועדיו, ותקוה טובה נשקפה גם לימים הבאים לקראתנו עבור עם נדבא ונענה. בעת אשר נתיסדה החברה הזאת, קראו ראשיה לכל אחיהם כלם להתאחד עמהם ולהיות עמהם בעצה אחת. אחינו הנכבדים בלאן-דאן כבר יסדו גם הם חברה כזו הנודעת בשם Board of Deputies ופעמים רבות שמעת בתשועות גדולות אשר נעשו ע"י כי בכל פעם אשר נודע לראשיה מצרת אחיהם ושמעו אנקת אסירי עני וברזל, או פתרו לערוד תחנה ובמשה לשרי מלכותם, והמה

אין לי רק להעיר ולעודד את מושלי אייראפא על יקרת הדבר הגדול הזה, ואם ימצא הרעיון חן בעיניהם או יבואו נא ויתיעצו על צפונותיו כטוב וכישר בעיניהם; יבחרו למו הדרך היותר ישרה המובילה אל המטרה, ואנכי אחיה כאחד מהם להגיד דעתי בלי משא פנים, אמנם עתה אחרי רואו כי דורשים הם ממנו בחוקת הירידה אבן הפנה אל היסוד אשר עליו יבנה הקאנגרס ויתכונן לכל ימות, ורבים מהם הודיעו כי אם לא יעשה כן, או יסוגו אחור ע"כ נרצה הקיסר לבקשתם זאת, ומוכן הוא להודיע להם את כל פרטי הדברים אשר לפי דעתו יחרוצו בעלי הקאנגרס את משפטם עליהם, וגם האופנים אשר על פיהם יקום הדבר. כן מרצה הוא לבקשת אחדים מהם למסור הדבר תחלה בידי יועצי המלכים שיתיעצו אדותיו ויבררו וילבנו הענינים מרם יתאספו המלכים בעצמם ובגבורם להוציא הדבר לפעולת-אדם. פרטי הדברים אשר עליהם יכון הקאנגרס לפי דעתו, עוד לא הודיע הקיסר נאפא-לעאן, רק מוהיע להם במכתבו הגלוי אשר הזכרנו כי מוכן הוא להודיעם גם את זאת בקרב הימים, ותכלית מכתבו הנ"ל הוא רק להודיע לכל באי עולם כי עוד לא אבדה תקותו לעשות את אשר אמר, וכי איש כמוהו לא יסוג אחור מדרכו אשר סלל לו מפני המעקשים והמכשולים המונחים על דרכו זאת, וכי פנויה וגמורה בסודו להוציא לאור עולם את אשר רחש לבו דבר טוב. ומלבד כל זה יראה לדעת במכתבו הנ"ל עוד הפעם איך נחוץ הדבר מאד לעשות שלום בעולם מרם יבואו ימי הרעה, ומראה באצבע על הריב אשר פרץ עתה מחדש ביתר שאת ועו בין אשכנז ודנענע-מארק על אדות שלעזוויג-האלשטיין העומד הכן לסבסך ממלכה בממלכה בכל שערי אייראפא, אם לא יקדמו פני הרעה ע"י קאנ-גרס כללי להציב גבולות לבעלי הריב ולמנוע המלחמה בשלום.

בדבר שלעזוויג-האלשטיין לא נעשו עוד חדשות. מצב הדבר הוא כאשר הודענו בגליון הקודם. מלכי עסטרייך ופרייסען ובעלי בריתם עוד עומדים על דעתם כי בראשית כל דבר, עליהם לאבוק את מלך דנענמארק למלא הבטחותיו בנוגע לזכויות יושבי שלעזוויג האלשטיין דרגלי אופני הברית אשר כרתו אדות זה בשנת 1852; וכאשר הודענו נמנו בעלי הבונדעסמאג וגמרו עפ"י רוב דעות לעשות ברצון עסטרייך ופרייסען, וכבר נשלחו צבאות חיל אל מדינת האלשטיין לרשת אותה ולשבת בה עד אשר תהי בידם ערובה נכונה שימלא מלך דנענמארק את חובותיו בדבר יושבי המדינות האלו. ואם יתמצה מלך דנענמארק לדבר זה ולא יצא בחרב לקראת צבאות אשכנז, אז ישובו אח"כ לארצם ושלעזוויג-האלשטיין תשאנה לדנענמארק לאחווה. אמנם כל עמי אשכנז ועמם אחדים ממלכי ונסיכי אשכנז הקטנים צועקים חכם על משפט בעלי הבונדעסמאג ובפרט על עסטרייך ופרייסען, ואומרים כי במות מלך דנענמארק אין עוד לדנענמארק חלק ונחלה בשלעזוויג-האלשטיין ורק הנסיך מאויגוסטענבורג הוא המושל האמתי עליהן עפ"י משפט הירושה מימי עולם ושנים קדמוניות. — בכל ממלכות אשכנז מאספים כסף ואנשים לצבא תחת דגל הנסיך מאויגוסטענבורג היושב בעיר קאבורג והעומד הכן לפרוץ בראש צבאות החיל אשר יתאספו לרגלו בארצות שלעזוויג-האלשטיין לקחת רסן הממשלה בידו אף נגד רצון עסטרייך ופרייסען. בקרב הימים יפרוצו צבאות הבונדעסמאג במדינת האלשטיין ונראה אחרית הדבר, אם יסוגו צבאות דנענמארק אחור ויתנום לבא בגבולם, או יעמדו כנגדם ביד חזקה. לפי הנשמע הודיע מלך שוועדען את דעתו ואמר כי מוכן הוא לשלוח חמשה ועשרים אלף מצבאות חילו לעזרת מלך דנענמארק אם יבואו צבאות אשכנז בגבול דנענמארק. והיה אם יעמדו צבאות דנענמארק בחרב שלופה נגד צבאות הבונדעסמאג או תפרוץ מלחמה גדולה בין אשכנז ודנענע-מארק, ואם יסיגו אחור והמלך ימלא משאלות הבונדעסמאג, אז יוכל להיות כי תפרוץ מלחמה בין צבאות הנסיך מאויגוסטענבורג ובין צבאות עסטרייך ופרייסען.

ממשלת פרייסען בקשה בימים האלה מאת נבחריו הארץ לתת לה הרשיון להלות כסף סך שתיים עשרה מיליאן מהאלער להוצאות צבאותיה העומדים הכן ללכת למדינת האלשטיין מטעם בעלי הבונדעסמאג, אמנם נבחריו המדינה הודיעו לפני ארבעה עשר יום את דעתם לעין השמש כי אין עוד חלק ונחלה לדנענמארק בשלעזוויג-האלשטיין, וכי מחויבים כל מלכי ונסיכי אשכנז לאשר ולקיים את הנסיך מאויגוסטענבורג למושל על הארצות הנ"ל, כי במות מלך דנענמארק נסבה לו המלוכה ולא לאחר חלק בה. ע"כ עתה בדרוש הממשלה מידם כסף לתכלית הנ"ל ולא למען עזור את הנסיך מאויגוסטענבורג, נמנו וגמרו להעריך מכתב בקשה אל המלך ולהגיד לו כי נכונים המה לתת לממשלתו כל אשר תחפוץ רק בתנאי אם תעמוד לימין הנסיך הנ"ל, וכל זמן אשר לא תודיע הממשלה את דעתה באר הטיב כי תתאמץ לקרוע את שלעזוויג-האלשטיין מידי דנענמארק לא יתנו לה אף פרוטה אחת. לא נזכר להגיד מראש מה יענה להם המלך על הדבר הזה. שרי המלוכה הודיעו כי עומדים הם על דעתם בדבר זה ואמרו כי אין לאל ידם להשיב תשובה ברורה על שאלת הנבחרים.

במדינת ווירטעמבערג התיעצו נבחריו המדינה ביום הרביעי לירח זה (דעצמבער) על דבר שוויי-הזכויות (עמאנציפאצין) של היהודים יושבי הארץ, והסכימו כלם (מלבד אחד) לתת להיהודים את כל זכויות המדינה כאל יתר יושביה באין הברל מאומה.

לא היה להם עם קריאת שמות הקרואים והכנת המשתה, הלא בזאת לא יכפר עון, "עורכי המשתה", כדוע ערכו רק לגד (גלד) שלחן, ורק אלה אשר נתנו כפר נפשם נתנו לבא שמה? — אם מהישנים המה, הלא להם לדעת שהעשיר היותר גדול בעולם, הוא אשר קנה לו התורה והחכמה ונחלה — ואם מהחדשים המה, הלא להם לדעת שאל כל המשתה ושמחה אשר יחוגו העמים אשר אנחנו יושבים בקרבם לכבוד איש מצוין או לכבוד יום טוב בל ישכחו לקרא חכמיהם וסופריהם בראשי הקרואים, כי ידעו ויבינו להוקיר החכמה ודורשיה. הלא זה הדבר אשר הגדנו בהגיונינו זה כבר: כמתוקנים שבהם לא יעשו! דעו איפא אתם גבורי חיל בפיהם שאחיהם אלה הישנים, אשר תשפכו בוז וקלסה, לא כמעשיכם יעשו. בהתאססם המה יחד למשתה ושמחה, אז יכירו וידעו כל הנאספים כי "סעודת מצוה" היא. כעני כעשיר יבואו אל הבית וקמן וגדול שם הוא. המה לא יתנו בכיס אף לא בכוס עיניהם, רק על כל כוס וכוס יקראו: חמרא וחיי לפום רבנן ולפום תלמידיהון! ואם כן איפא בטרם תדברו גבהה על אחיהם אלה, בחגנו פעשיכם ואז תדעו ותבינו כי גם דרכיכם לא יתכנו!

הגורל של מורה ילדי ישרון נודע לכלנו ולשפת יתר הוא להגיד ולהודיע כי ברע הוא כמעט בכל הארצות. איש כזה יעמול בזיעת אפים מבקר לערב, וגם לילות עמל כנו לו, ובביתו אין להם ושמלה לפעמים; ואם ברכו ד' עוד בבנים ובנות (כאשר יקרה כה לרוב) אז אין קץ למחסורו אשר יחסר לו. כעבד כנעני ישאף צל וכשכיר יום יקוה פעלו — אדם כזה יסודו ריש ומחסור וסופו עוני, כעם ומכאובים — בנפשו יביא לחמו יבש נקודים — משול בעיני ההורים כחרס הנשבר — כחציר יבש ימולל ויבש טובו — כצל עובר יעבור ממקום למקום — כענן כלה חיש יכלה החן אשר מצא בעיני האבות והאמהות — כרוה נושבת כל פעולותיו הטובות — וכחלום יעוף יעופו ימיו ושנותיו לא בנעימים — והוא הוא האיש אשר בידו אושר והצלחת הורים ובנים יחד, כי את אשר ישתול הוא על תלמי לבב הנער ישאר חי וקים לעולם — ובכל זאת אין קצבה לשנותיו ואין קץ לתלאותיו ואין לשער גורל מחסוריו ואין לפרש רוב צרותיו! — והנה כאשר החלו האנשים אשר אכלו גם מעץ הדעת לרוב בארץ, נפקחו עיניהם לדעת הטוב אשר יטיב המורה לזרעיהם אחריהם, והרע אשר הוא מנת גורלו, ויתעוררו לעזרתו ולהטיב מצבו. מה מאד שכהנו לשכוע מכמה מקומות כי הוטב מצב מורי ילדי ישראל שמה וראשי וכנהלי העדה יעניקו גם להם מטוב הארץ. אבל מה מאד דאבה לבנו לשמוע מפי סופרנו הנכבד ב"ו בבראדי (המגיד גליון 47) שראשי העדה שמה נעתרו רק לבקשת המורים האשכנזים והפולנים, והוסיפו על שכרם עד 400 פל' לשנה, אבל מורי שפת עבר נשארו כמקדם בשפל המדרגה בלי להעלות שכרם אף מעט מזעיר! אוי מה היה לנו! הוזה פריההשכלה? הזאת חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר תתאמצו תמיד להיות כמוהם? — הלא תגדילו בפיהם תמיד ובוזה תתפארו כי תשמרו את מצות ד' השכליות, ואיך תוכלו לעשות כדבר דרע הזה אשר הוא נגד השכל והיושר יחד, לבקר את מורי שפות אחרות האהובות לכם על פני מורי שפת עבר השנואה לכם? כל נבון דבר אף לא מבני ישראל ילעג עליכם ויבז מעשים כאלה אשר המה לבשתכם ודבושת ערות אמכם! אם כן איפוא, בטרם תצחקו מרה על אחיהם הישנים אשר לא יאבו ללכת אחריהם, בחנו מעשיכם הלא טובים כי דעו ודאו: שגם דרכיכם לא יתכנו.

(סוף יבא).

על המדינות בו יאמר.

אחרי אשר החלו רבים וכן שלמים להאמין כי נער הקיסר נא-פאלעאן את חצנו מן הקאנגרס אשר עלה בדעתו להוציאהו לאור עולם, בראותו כי מלכי ורוזני אייראפא נסוגים אחור למלאות בקשתו אשר דרש מהם לבא לפאריו להתייעץ אדותיו למבלי כל תנאי קודם למעשה, מביאים עתה מכתבי-העת מכתב-גלוי אחד אשר ערך השר היושב ראשונה במלכות צרפת, בשם הקיסר נא-פאלעאן, אל כל צירי ממלכת צרפת היושבים במלאכות הממשלה בכל חצרות המלכים (מלבד ממשלת ענגלאנד) אדות הקאנגרס. תוכן דבריו הוא: עתה אחרי קבל הקיסר נאפאלעאן את תשובות המלכים אדות דקאנגרס, ראה והתבונן כי כלם, מלבד ענגלאנד, מצא רעיון הקאנגרס בעצם חן בעיניהם, וכולם מידים ואומרים כי דרוש הוא מאד לחפץ שלום אייראפא והצלחת העמים, רק יש מהם החפצים לדעת, בראשית כל דבר, את היסוד אשר עדין אדניו יומבעו והענינים אשר יובאו לפניו להרוץ משפטם עליהם אם לשבט אם לחסד; ויש מהם אשר הבטיחו לבא בלי כל תנאי קודם למעשה. הציר השנה שבהם כי הרעיון הזה בעצם יקר ונכבד מאד, רק טוב ויפה הדבר לשית לו מסלה ישרה ודפנות לו דרך נכונה למען יהי לאל ידו להוביל אל המטרה הררושה לחפץ כלם; ולזאת מוכן הקיסר נאפאלעאן למלא משאלות כלם גם בדבר זה. מראשית כזאת כאשר הציע לפניהם את פירשת דבר הקאנגרס לא חפץ והראות להם הדרך אשר בה ילכו בפרטי הדברים, מפני כי דמה בלבבו אשר אין לו הצדקה לקפוץ בראש כלם ולאמר להם: "זו הדרך לכו בה כי כן צויתי עליכם!" רק אמר בלבו:

עס טריר

מכתבים מווייזן (ח).

ווייזן, זאת חנוכה, אורה זו תורה לפ"ק. שנים יחלופו וימים על ימים ינקופו וכמאז כן עתה עת יעלה ישראל את הנרות הקטנות שמונת ימים — בקרבו יעלה שלהבת יה ונפשו ישא לאלהי אבותיו אשר שדח לנו מושיעים גבורים אנשי שם ולא מנע מהם את האותות והמופתים. — האותות והמופתים! רבים אומרים כי חדלו בימים האלה אותות ומופתים, כי לא יהפוך עוד ה' משורש את סדרי התבל ומכוניה למען הראות אהבתו לעם קרובו — אך שנו ברואה, פקו פליליה! האותות והמופתים לא חדלו מקרב עם ה' וכחם אז כחם עתה; מלבד כי עם בני ישראל כלו עם כל דרכיו ותהלכותיו רק אות ומופת בתבל בין העמים, ונפלא השה אשר זאבים רבים לא יכלו לו, הן רבו כמו רבו הנפלאות והנסים אשר יצמחו לנו מעת לעת, ואם אמנם כי עין תראה אותם אחד אחד כדי הולדם תחשוב כי היתה להם אורה ככל חוקי העולם אשר ישתלשלו ויאהזו איש בעקב רעהו, וסבה ומסובב יחריזו יהיו תמים לקרוא להם שם "טבעי" — הלא אם נביט בפעם אחת על ימים עברו ונראה ונבחין את כל הקורות והמסבות המתהפכות, אז עין בעין נראה כי כאת ה' היתה זאת! נפלאות היא בעינינו!

„פך קטן נמצא במקדש אשר לא חדל מתת שמינו למאור שמונה ימים, עדי עליה ביד הכהנים להביא שנית שכן כתית וך אשר לא נטמא בידי האויבים." הפלא ופלא! — אך האם לא ראינו כזאת גם בהיותנו בארץ אויבינו, גם אחר אשר נפלו חומות המקדש ומנורת המאור עם שמן הטהור הלבן שבי לפני צר? לפני חומות ירושלים השתקשקו הרבות הרומים וקשתותם הריקו זקים הצים ומות, אז אמר ה': לא כמות כל העמים ימותון בני, ולא כנוע גוי וגוי ינוע גוי קדוש! הנה אם ארצם תהי לשבטם ומלכותם לאין, עוד רוחם היה יחיה, חכמת תורתם תפרח פרוח, וזאת חייהם עדי עד, וגם אחרי אשר יתפורו לכל קצות הארץ רוחם הוא קבצם והיו לאחדים. כה אמר ה' וחי נחן בלב ר' ויהנן בן זכאי ויצו את תלמידיו לשאת אותו כמת מחוץ לחומה ויעש בית הספר ביבנה. משם יצאה תורה, משם יצאה אורה להאיר לנו במשך ימי אופל הרבה. — אחרי זמן מה ראה ה' כי יקום מלך חדש ברומה (קאנסטאנטין); הראשון ממלכי רומה אשר קבלו עליהם אמונת הנוצרים) אשר ידרוף את עמו בלי חשך ובמשטמת נצח יחפוף לכבות את נחלתו הנשארת, אז נתן בלב מורים רבים ליסוד ישיבות בבבל ולמשוך תלמידים אחריהם. אחת אחת נצדו ערי ארץ הקדושה כאין יושב, אך תחת הריסותם נבנו בכבל בנינים חדשים, חיל וחומות, ריק וסוללה — לא מאבנים חומר ולבנים, כ"א ברוח בני ישראל וכסלות בלבבם! באלה מקדשי אל (אשר „אבינא" לאהדיהם) העלו הכהנים — לא בני אהרן לבד, רק כל איש חכם לב אשר מלא ידו לשרת בקודש — את הנרות במנורה הטהורה, נר מצוה ואור תורה, להאיר לפני ה' תמיד. עברו ימים ושנים והנה שטפו ועברו המים הזדונים גם בבבל וכמעט אבדה תורה מישראל — אך נר אלהים טרם יכבה בישיבות סוריא ופומבדיתא, הגאונים וראשי גלויות טרם ירדו כנסאותם, והנה ארבעה חכמי לב מכבל ירדו באניה בלב ים לבא למחוז הפצם, ויבא רב החובל ויורכבם שבי הרחק הלאה לקהלות ישראל הנפוצות בתבל ושם נפרו השבויים מידו וגשאו בין פודיהם. — לא ידע שודד נפש הלוח כי אלהים שדחו, אלהי יעקב עשהו כלי למעשהו, למען הפיץ מעינות התורה חוצה, גם במקומות ובמדינות אשר שאבו לפניו משיבות בבל. — אחד מארבעה אנשים אלו היה ר' משה בן חנוך, אשר פדוהו אנשי קורובא, ועל ידו ליהודים בשפאניען היתה אורה — זו תורה! וככה התהפכו המסבות כפעם בפעם וכללגל לפני רוח היה מקור התורה, מקור הישע לישראל מאז, סובב הולך משפאניען לפרובינציה, מאשכנז לאיטליא, ובאחרונה מפולוניא יצאה תורה, ובכל הימים הרעים, עת אויבי ה' סביב שתו עלינו לטמאות את השמנים ולבבות את הנרות, והנה „פך אחד קטן עם שמן טהור" נשמר בכל עת ולא יכלה יד אויב לנגוע בו — אנשים יקרים יחידו סגולה זעיר שם זעיר שם אשר שמרו בקרבם את התורה הטהורה ואת רוח האומה הישראלית הקשורה בה בשמן והאור, הם המה כלכלו מנורת ה' בשמן טהור ויפיצו די נוגה, עד כי נשתנו העתים ועברו הימים הרעים ומכל עבר ופנה נמצא שמן טהור למכביר להעלות נר ישראל באור יקר הולך ואור עד נכון היום. הודעתוך קורא יקר במכתבי הקודש כי בימים האלה נוסד פה בעיר הבירה בית המדרש לתורה ולתעודה; אספרה נא לך את מעשה חנוכה הבי"המד עם כל הנעשה בו עד הנה אז תראה עין בעין כי „פך השמן לא כלה", רק נסחר היה באחד הירכתים, וכמעט אשר שבו הכהנים גבורי חיל משדה המערכה במלחמת העת ובירם אותות העז והנצחון, והנה ימחרו לקדש ולטהר את מקדש בית יעקב ולהעלות בו את נר אלהים — אורה זו תורה! ביום ג' וישלח י"ג כסליו בערב היום התאספו ראשי עדת ווייזן והמון רב אל הבי"המד החדש; על פתח השער כתובים כדברים האלה: „בי"המד ללמוד וללמד", על פתח החדר השני: „תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", מבעד לחדר השני: „עין חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר" — ועל פתח החדר השלישי:

„דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום." הרב החכם דאקטאר יעללינעק, הראשון אשר ירה אבן פינתה אל הבית הזה בהעידו את לבב נדיביו עם להרים תרומה לה' ולהחיל זהב מכיסם ליצרכו, נכבד גם בעת חנוכה הבית להיות הראשון להמרבירים; לבוש בכגרי כהונתו עלה הכמתה ואחרי הודיע להשומעים דברים יקרי הידיעה מקורות בני עמנו בווייזן בימים עברו, כי טובים היו הימים הראשונים בענין דרישת התורה והתלמוד, ויקרא בשם נדיב אחד ר' זכריה הלוי ז"ל שמו אשר מת ביום כ"ב תמוז תכ"ד והוא בנה בי"הכנ ובי"המד בווייזן שנהפכו אח"כ לבית הפכה ובוית הספר לתנוצרים (עין מכתבי הקודש גליון 43) — הזכיר לטובה את הגבירים אשר הרימו נדבותם ליסוד את בי"המד הנוכחי (הגביר בערנהאד פאללאק יוניאר נדב 2000 פלארין לקרן קיימת וקנה את אוצר הספרים הגדול מבית מונעלעס בפראג ונתן את דמי המשכורת בעד החדרים עד רבע שנה, הגביר ווילהעלם גושמאן 1100 פל, הגביר גאלדמאן 500 פל, ועוד כמה וכמה גבירים מאז ועד עתה, אחד המרבה ואחד הכמעט), ויציע לפני הגאספים את אופני דרכי הבי"המד, כל אשר יעשה בו להרים קרן התורה והחכמה. את האופנים האלה סמך אל הכתובות הנזכרות החקוקות על מבוא הפתחים: „הראשון הוא: ללמוד וללמד. כל איש ילמוד בספרים כאות נפשו, אך גם עתים ללמוד יקבעו מדי יום ביומו, וכל איש חכם לב אשר ד' נתן בלבו להורות באיזה ענין הנוגע לתורה וחכמת ישראל, יבחר לו עת וזמן לדבר לפני קהל הנאספים לשמוע דבר ה'!" עתה הודיע הדרשן את שמות החכמים אשר התגברו להגיד דבריהם יום יום חליפות בשערי הביהמ"ד, וגם אלה אשר הבטיחו להגיד רק לפעמים ולעתים רחוקים (אויסער-ארדענטליכע פארטרעגע), ולהלאה אחשבם לפני הקורא אחד אחד ואודיע גם מאלה אשר כבר השמיעו את דבריהם. — ויוסף להשיף מלתו על הכתובים החקוקים: „תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" פה נכללו שתי התורות, „תורה צוה משה" בכתב, „ומורשה קהלת יעקב" הכסורה והמקובלת בעל פה מחכמינו בעלי התלמוד ז"ל; „עין חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר", מחזיקים בה בפועל, לומדים ומפיצים מעינות תורתם חוצה, ותומכיה במשען כסף ונדבת רוחם. פה העיר הדרשן בדברי טעם ושכל את לבות המתגברים בעם החוסים בצל הכסף, כי יפרשו כנפי חסדם על הבית החדש הזה ויעשו לו לכסף מוצא (Fond) למען יעמוד ימים רבים. וכהפנותו אל הכתוב השלישי „דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום", בירך את הבית וכל הבאים בו בשלום; „יתן ה' ולא ישמע בבית הזה קול ריב הכתות, כי לא זאת היתה מטרת המניעים והמיסדים, כי אם בשלום ואחדות יפגעו הלומדים והטלמידים איש את אחיו בדרכי התורה, דרכי נועם."

אחרי הביע מלים הדרשן הישיש הר"ר מאנהיימער נ"י. פני הזקן צהלו משמחה בדבריו: „ברוך ה' שהחייני לראות בימי האחרונים בקום הבית הזה על תלו להגדיל תורה ולהאדירה. הן זאת התורה, מקור הישע והנחמה, לא אחת ולא שתיים נחמתי מיגוני בבוא עלי ימי רע, ועם המשורר הקדוש אוכל לאמר: לולא תורתך שעשועי או אבדתי בעניי. אולם אני הגבר ראה עני עמי, כי ימים רבים לישראל בעיר הזאת ללא תורת אמת, ודרכיה דרכי נועם אבלות מבלי באי שעריה. זכרתי ימים מקדם עת דרך אמונה בחרו לידי בתי הספר או הורו להם המורים דברים אחרים מתורת אל חי אשר הורקו משפה אל שפה. לאלה קראתי מעולם „ובילדי נכרים ישיפיקו", כי לא דרך הקודש יקרא לה! אך לא בבית הספר לבד, כי פעמים רבות גם בהטיפי מלים לפני קהל ועדה בבית ה', לבי עלי דוי, עת מלאתי מלים, ולבי רחש דבר טוב אשר יסודתו בהררי קודש ספרי חכמינו הקדמונים, ואחי כמחריש, כי אין שומע לי המבין הדבר לאשורו. עם ר' עקיבא יכולתי לאמר: הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להוצותן! אשר על כן שמח לבי ותעלוזנה כליותי בהפתח היום שערי הבית הזה ללמוד וללמד אשר ישאבו בו מימי התורה ממקור הראשון, מקור נאמן לא יכזב. יהי רצון שיהיה באמת בית ועד לחכמים, ואיש את אחיו יעזורו בדבר הגדול הזה, ועם רעי אשר קדמני במדברותיו אומר: ותומכיה מאושר! וכו'.

אחרי כן דבר הרב הג' מו"ה אלעזר הורוויץ נ"י האב"ד לעדת ווייזן, דברי דרוש דרושים לחפץ הבי"המד וגם הוא במאוו וברכותיו נלוה עם רעיו הקדומים לו בדרושיהם, אך עוד אחת הוסיף אל „ללמוד וללמד", והוא — לשמור ולעשות! — ובכן כלה חג חנוכה הבי"המד ושעריו נפתחו לכל הבא בשם ה'.

(סוף יבא).

פראג בירח כסליו תרכ"ד. במב"הע חיקר המגיד נומ' 48 הגיד לנו המשכיל הר"ר פייבל גאלדשטאף נ"י מק"ק קראקא מאיש חיל ורב פעלים אשר חי זה מאתים שנה הלא זה הנכבד הנריב רבי יצחק המכונה אייויק בר יעקליש ע"הש מהיכל הקדש אשר בנה לשם ה' בשנת קר"ש לפ"ק בעירו קריה נאמנה קראקא ורב טוב אשר עשה לבית ישראל בעת צרה וצוקה עת ענן וערפל כסו אהלי יעקב ואיך השחרל לישע אחיו, והביא העתקת הדברים החרותים על ציון קברו; אמרתי לספח לזכרון כבודו נוסחת המצבה מנכדו בת בנו המפורסם מו"ה לייב זצ"ל, אשר מנוחת כבודו פה בעירונו במבחר קברינו, ואחרי שכנה הנכבד כ"ה יצחק בן הר"ר נתן עפשטיין מווייזן יחד עמה בקבורה, ואבן אחת מראשותיהם

בשם חיים לעאני הסבן הסבן לבא שמה בכל יום (מלבד בימי השבת ויום הראשון לשבוע) זה שש שנים וזה דרכו תמיד לעמוד עם מרבולתו אצל בעל הנות אחד יוני מוכר בשמים אשר הקצה לו מקום אצל הנותו לערוב שם מערבו. בעל ההנות היוני הטיב תמיד עם היהודי הזה; ומלבד שהרשה לו לעמוד אצל הנותו, עוד הגדיל חסדו עמדו לקחת לביתו לפקדון בכל ערב וערב את סחורת העברי בשונו למקום מגורו, והשיב ישיב לו בבוקר בכואו לעשות קנינו. ובהיות בעל ההנות איש ידוע חולי זה כמה שנים, ע"כ הפקיד תחתיו איש אמונים אשר על פיו יצאו ויבאו כל עניני הנותו, והאיש ההוא לקח תמיד בכל ערב את סחורת היהודי להפקיד אצלו עד יום המחרת. לבעל ההנות היה חדר אחד מיוחד המגביל להנותו, ובו נמצאו המון רב תמונות, צלמי דמות קדושים מבעלי דתו, חצובים מאבני נמר. וכאשר תקפה עליו מחלתו וכאבו הציקוהו כאד, היה רגיל ללכת לחדר הנזכר ולהפיל תחתו לפני הקדושים הנ"ל שיסירו ממנו המחלה הנוראה ולא יוסיף לדאבה עוד, וידר נדר לאמר: אם אשוב לאיתני או תחת הנמר אביא כסף ואת תמונות כל הקדושים אצוה לעשות לי מכסף צרוף. והי ביום הרביעי לשבוע העבר חזקה עליו מחלתו, ומכאובו נורא מאד ולמען הפיג צערו ומכאוביו שמה יין ומים שרופים הרבה מאד, ואז עלה עשן באפו על קדושו אשר יאטימו אונם משמוע לקול צעקתו, ויקח מטה בכפו וישבור לרסיסים את כל הקדושים אשר בחדרו ולא הותיר בהם מתום, והלקיחם הפיץ על רצפת החדר, כאשר בלה להחרוב ולהרוס את קדושו עד היסוד בם שכבה חמתו וילך לחדר משכבו וישכב וירדם ולא הגיד לאיש מכל אשר עשה. בפנות היום בא איש האמונים שלו מן ההנות ויראה את כל הנעשה בחדר הקדושים ויצעק צעקה גדולה ומרה וירץ החוצה ויספר אל השכנים את הדבר הזה. וימחרו כלם אל החדר ויחשבו מחשבות והמתיקו סוד יחדיו מי עשה התועבה הגדולה הזאת? וגמנו וגמרו כלם פה אחד לאמר: אין זאת כי אם יד הסוחר היהודי היתה במעל הזה. למחרת היום ההוא בבוקר השכם התאספו השכנים אצל החנות ובירם שכנים ורמחים, וישבעו כלם לנקום נקמת הקדושים מאת היהודי ולגורו לקרעים חיש כאשר יבא אל המקום אשר יעמוד שם כדי יום ביומו. כמפרם היה לערך שלש מאות איש. אך בפעם הזאת השקיף ד' כמרום קדשו לחומלה על העברי החף מכל פשע, ובדרך פלא הצילהו מרדת שחת. העברי הזה אשר הרגיל לבא תמיד בשעה מיוחדת בבוקר השכם אל המקום אצל החנות, התמחמה עתה בביתו שעות אחדות, כי תרדמת ד' נפלה עליו ולא הקיץ עד השעה העשירית בבוקר יום החמישי, עת בא אביו לחדר משכבו ויעוררהו מתנומתו ויזכירהו על פניו על עצלותו. בתוך כך החלו הנאספים אצל החנות לעשות המולה גדולה בראותם כי היהודי עוד לא בא. ולקול שאונם הקיץ בעל החנות מתרדמתו ויגש אל החלון לראות מה קול השאון העולה באזניו, ויהי בראותו את כל הנאספים דרש מהם סבת ההמולה, ויספרו לו את כל אשר קרה, איך העברי הלל כבוד קדושו ועתה מחכים הם עליו לחתכו לגורים. כשמוע בעל החנות הנכבד את הדברים הרים קולו ויאמר: בשם ד' הרפו מהעברי הנקי מכל פשע וירכס אל תהי בו לשפוך דם נקי! ויספר להם כי הוא בעצמו שבר את קדושו והוריד לארץ נצחם בעת אשר לא ידע נפשו מנורל כאביו ומהמשקה המשתבר אשר שמה למכביר. ויאמר להם: לא די לכם חטאתי הגדולה, עוד תתפוצו להוסיף חטא על פשעי לרחוק ידיכם בדם נקי בעבור פשעי וחטאתי! ויהי כדברו אליהם והנה בא היהודי וישתומם לראות את כל הנאספים אצל הנות היוני. פתאום הקיפוהו כל הנאספים ויחבקוהו וינשקוהו באהבה וחבה יתרה, וימשכוהו אתם אל בית המשקה ויאכילוהו וישקוהו ביד נדיבה ורובם זלגו עיניהם דמעות שמהה וגיל על אשר מנע אותם ד' מבא ברמים ולשפוך דם נקי חנם. אח"כ הגירו לו מכל הנעשה ואיך חיוו היו תלואים מנגד לולא חמלת ד' עליו אשר הצילו בדרך פלא, ויורו לד' חסדו ונתנו גודל לאלקי ישראל.

בעלגראד בוערביען כ"ו כסליו תרכ"ד. אל הרב המניד שלום וכל טוב! אדון נכבד! במה אקדם פניך ומה גמול אשיב לך, כי רבות עשית אין ערוך אליך הן במצב המוסרי והן במצב המדיני; ולכן כליותי יסרני לבשרך בשורות האלה כי ידעתי כי יתנו שמהה בלבך. (א) עוז הגיונך, "בשובה ונהת" הלהיב את נפש יראי ה' ובפרט האדון שמעיה דן אלבאחארי תכן בסחורתו קופה לחברת ישוב ארץ ישראל דהיינו מן כל תיבה ותיבה של סחורה אשר יובא על ידו בעקספדריציון יתן לקופה עשרים פרוטות דהיינו עשרה פרוטות מכיסו ומכוננו ועשרה פרוטות מן התגרים בעלי הסחורה.

(ב) כתבנו מכתב אל הדרת כבוד השר הגדול והנכבד י"מ מאנטעפארע יר"ה ראש וראשון לחברת שלוחי קהלות ענג-לאנד כאשר יעצת לנו במובך באחד מגליוני המניד, ועתה קבלנו מכמו תשובה לשמחת לבנו. ועתה שערי תקוה פתוחות לפנינו כי על ידם תהי תשועתנו. ואם יש את נפש המניד לעשות עמנו לטובה להוריע לנו מה נדבר עלינו בחברת כל ישראל חברים בפאריז, לחסד גדול החשב לנו. כי אין איתנו יודע לשון צרפת ולכן לא ידענו שום דבר מהשתדלותם עלינו! וה' ישפות שלום לאדוני כנפשו הרמה ובנפש מוקירו הצעיר משה דוד אלקאלעי ס"ט.

(*) כל אשר יודע לנו נודנר זה נוסח להודיע. המויל.

אעתיק גם נוסחת מצבתו, כי מבית עפשטיין יצאה משפחה מפוארה בתוכה אנשי היל נבונים וידועים אשר היו ראשי ומבוי עדתנו. בתוכם הפרנס ומנהיג מו"ה נתן עפשטיין והוא אחד מן התלומדים על אגרת הרבנות אשר שלחו מפה להרב הגאון הגדול מו"ה יחזקאל לאנדא וצ"ל בשנת תקמ"ו לפ"ק. גם משפחת פלעקלו ממנה תוצאותה אשר מכנה יצאו אנשים מפוארים, אזכיר הרב המפורסם החכם השלם מו"ה וואלף פלעקלו דיין מו"ש פה פראג חתן בעל צמח דוד מביאו הגאון בעל תי"ט בפרק ג' מבס' בלאים משנה ה' ד"ה רבי יהודה אמר ששה באמצע. ונצר משרשיו הלא זה אבי אמי הודי והדרי הרב הגאון מו"ה אלעזר פלעקלו ראב"ד דעירנו אשר נודע שמו ביהודא ע"י ספריו היקרים תשובה מאהבה ועולת החדש ויתר חבוריו. ואלה הדברים ההרותים על האבן הזכרון הזאת: "יום ד' י"א אבול תפ"ד לפ"ק: פה טמונה חסידה וצנועה חכמה הבאה לילד כשפרה ופועה מ' פעמל בת גדול הדור המופלג בתורה ובחסידות מו"ה ליב בהמפורסם בנדיבות פו"ט מו"ה אייזק ר' יעקלו ז"ל מקראקא יע"א אשת המומחה כ"ה נתן רופא סג"ל עפשטיין:

פיה בחכמה פתחה, לשמים ולבריות נוחה. עוז והדר לבושה, במעשיה זריזה וחווה סעד וסמך לבניה ולניניה. (ויתר הדברים לא נתנו לקרא כי נמחו מאבן).

נוסחת המצבה הזאת נתנה לי מאת ידידי הקרוב אלי המשביל הר"ר דוד פאדיעבראד העומד פה על משמרתו אצל חבורה הקדושה ג"ה והאיש הזה טרח ויגע לחפש שפוני טמוני ארמה הנה המצבות הישנות אשר רבם טבעו בארץ, לזכרון ימות עולם, והציונים האלה מועילים מאד לדורשי דורות מראש והם יאורו להם לרוב עת ימשיכו באפל וילאו למצא הדלת לעתים העברו ולהבין שנות דור ודור, וזה שנתים ימים הוציא לאור קדמוניות מרחוב ישורון פה פראג — ישלם ה' פעלו ומשכרתו תהיה שלמה. יום טוב נסרנ סגלון נוסח"ל שפיץ ז"ל.

ר ו ס ל א נ ד

סובאלק ד' טבת תרכ"ד. בהמניד גליון 46 הודיע אחד צמ"א לחדשות מער"ח כסליו ואמר: כי הרב הגאון דפה עשה תענית צבור, לחלות פני עליון כי ירף המשחית מלדיהם. כן יאמר אשר בשנה העברה ה' כמו כן: ויגיד כאשר בערים הקטנות סביבותיה לא נשמע כאלה אין זה כי אם בגלל ההטאים... על הדברים האלה נשתוממו אנשי עירנו ועל הכותב חרה אפם מאוד. הן כל עיר ועיר תמנה צדקותיה וחטאיה, יתרונותיה ומגרועותיה, וכמוהן עם עיר סובאלק אשר אמנם נכבדות כדובר גם בה בצדקותיה אשר תמיד בעלי העתים ישימו כבוד תהלתה. הן אמנם לא נוכל לתתפאר לאמר כי רק הצדק לבד הוא קן לכל מעשה כל האנשים הנמצאים אבל מי ירהב עוז לאמר כי בה רבו ההטאים מבעיר אחרת פה, ואם פה הויה יד ה' בצאצאיהם מי יודע הסבה? או מי בא בסוד ה' ונגלה לו הטעם? כאשר יאמר הכותב בגלל ההטאים. הן ת"ל פשעים גדולים לא נשמעו פה. האם עמד מאחורי הפרגוד של עובדי עברה בסתר ויקשע וישמע? או יחשוב לחטאים כי ישלחו ההורים פה את זרעם לבית הספר (הנוסד עתה מחדש) כאשר זה לא כבוד זעם מגיד אחד פה בתוכחתו בדברו רוח, ויצעק חכם על בית הספר, גם בקש כי ימנעו ההורים מלשלוח את הילדים שם — נוראות נפלאות!... כן הוא: הכותב הצמא הזה באותו לשפוף לענו על עיר סובאלק, הביא ראיה לדבריו כי בערים הקטנות לא נשמע מצער הילדים, אשר אמנם שקר בדברו, ועברה גוררת עברה, כי אמנם גם בערים סביבותיה מצאה המחלה קן לה בהילדים כי מחלה מהרבת היא. אך הרב הנ"ל עשה בהתענית כדון כי על כל צרה שלא תבא דרוש לעשות תענית. גם אלה החרדים לדבר ה' בקשוהו לעשות כן, והוא מלא משאלתם כי קבע יום ער"ה, וגם בלא זה יתענו ביום הזה תמיד אנשים יראים וחרדים לדבר מצוה. האם מעשה רע הוא כי גם התענו אלה אשר מרה נפשם להעת הרעה, ולבם חרד על צאצאיהם לחומלה וד' ישלח דברו וירפאם כי חסו בו. ועוד צדקה עשה הרב הנ"ל כי אלה אשר לא התענו (והמה רבים) נתנו כפר פדיון נפשם לנדיבה, ואגרא דתעניתא צדקתא.

מיר קייא.

קאנסטאנטינאפעל. ה' שמשון הלוי מיושבי עיר הנ"ל מודיע ביום 20 אקטאבער העבר אל מו"ה הע"ה Arch. Isr. כדברים האלה: חלק העיר הנקרא בשם פרא (Pera) גדול מאד ויוכל להחשב לעיר בפני עצמה בתוך העיר הגדולה בירת ממלכת תוגריקה. עברו הצפוני משתרע למרחוק עד מורד החר הנקרא טאטאפאלא, רוב יושבי המגרש ההוא כמה מבעדי דת הנוצרית-היוונית (גריכיש-קאטאליש). רבים מסוחרים העברים היושבים בחלק העיר הנקרא האס-קיי באים שמה בכל יום ויום למכור בין היוונים את סחורת ידם. סוחר עברי אחד צעיר לימים

ה צ ו פ ה ל ה מ ג י ה .

הָיָה לֹאֵל אֱלִים וְהוּא צִוְהוּ;
95 וְרִשּׁוֹת נְהוּנָה הִיא בְּתוֹרַת קֹדֶשׁ
לְפַעוֹל אֲשֶׁר נִחְפוּיָן, וְאִין מְכַרִּים.
הֵן זֹאת אֲמַת בְּרָה, וְלִמָּה הֵפֶן
עָרָה וְלֹא פָנִים לְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ?
הֵט אֲזֻנָּה אֵלִי, וְעוֹרָה עוֹרָה,
100 מָה הַחֲלוֹם הָיָה אֲשֶׁר חָלַמְתָּ?

הולדות יצחק בער לעווינוזאהן ז"ל מקרעמניין.

מוֹת יִשְׂרָאֵל ז"ל פִּיעֶסְקִין.

(המשך מגליון 49).

מה רצה היתה שגחת לעווינוזאהן אל המרומים והכבוד! הלה היו גועל נפשו, יען כי לזו היה אוצר כלי המדה, תוסן כל יקר, אוצר האמת וההצנח הרוממות! לא פעם ולא שנים שאלה נומנו הממשלה הרוממות (כאשר יספר בענינו צהרת והערותיו נספרו בית-יהודה) לקבל על שכמו את משרת רצנות הכללית (לחזק-רעיונותיו) אך הוא נשא את הכבוד התנול לפניה, שקטן הוא נערכו להשתמש צהרה. ועוד נדברים כמו הלה פטר את ענינו וכן הרצנות, וקיים נכפשו את מחמר החכם אל תגל לרצ מחר (נשלי כ"ה) כדרשת ה"ל (נפסיקתא רבתי) לרצ כתיב הכר יוד. חונס אוהציו ומיודעיו אשר לא חבו לשמוע מפיו את התנולותיו זאת אשר התנול לגודל ענותותו הרצו לשלול ממנו בשאלות ונשאלות שונות. ואז חזר להם כדברים האלה: „אח! מוטב שתשאלוני מדוע לא עליית? מאשר תשאלוני מדוע עליית? וזה חקיים כי כפי דקרא: כן היה תעשה בהכלים אותך רעך.” אך צהרנות לע-ווינוזאהן תשיה, לא הרצה עושר, וזהוסיפו תנונה לא הוסף עונה לנפשו! כי מנצו היה אז צהרת צרע מחד, כאשר נראה ומכתב רעו הנחמן החכם המנוח ד"ר מ. יאסע ז"ל אשר עוד צהרת תקצ"ה כרת לעווינוזאהן אתו צרית אהבה. לעווינוזאהן צהרנות ימי שנות היו קנה לו את אהבת חכמינו וסופרינו, אשר הם נעזרו את מספרם צהמות נמלא כוונת כל הסופרים הנכבדים העצרים והאשכנזים-העצרים, מארצנו ומחקן להרננו. מכתב יאסע ז"ל נכתב צהרת תר"ג (ספטמבר 1843 למספרם) והמכתב הזה דרוש הוא לענינו פה, לראות כי גם הנופל צהרות בני ישראל הלה, יכבד את מעשי לעווינוזאהן ויגדל כבודו, וזה לשון המכתב: (*)

„יחזק ירעה לנפשי צקראי את מכתבך אשר מננו נודעתי כי אתה ידידי ננוע חולי הכך, יחל חלום וישת חסדו עליך, ישא פניו חליך וישוץ יקייך על דרכך אשר צה תראה את עת אהבתך לנני עמך, לפאר ולתהלת חמינו ולשונות נפשי. הן תזכרני כי זה עשר שנים הלכו לנו מיום קבלתי את חרותך; דע לא חיפוי כי תמיד השנתי ונכתבים מארץ מולדתך ודתי הפארש עלה לכך עמוס עד כי כוונת לא השנה ידי לשאת משא כלם, לכן שיתי לי לחוק ולא יעזור מזלי לקבל מכתבים צלתי חדשים, אם לא אדע וני כותבם; ונאות לולא החוק הזה שהיה לי כי אז נשארתי צחן להם ושונלה. צדצר העשר ונחצרות ונפסרד „תעודה צישראל” דע נא כי לא רחמים ולא אדע וזה נעשה אתם. את פני ה' וי צערינושין לא אדע; ויולצד כי חינו נמלא צצית, גם מנשפחתו לא שונתי מעודי.

הספרים אשר שלחת צעד החכם הד"ר (*) קריינענאך הגיעו לידי, חונס ידידי הלה לגודל ענינו רותי ונפשי, נפל לנשכנ, וזה לא כציר הפקיד נשנתי צידאדון כל חי; וזה קרה צירח תשרי צהרת תר"צ. הלה! קריינענאך חינו, ואני נשארתי לצדי! לנולא סאת שצרי צחלוק עתים וותה עלי רעיתי הצבודה ונענצוני ענינו נו ורוח הייתי כאיש נדעס, ולא יכולתי להחל כל מועשה וענין. חונס רותי תמיד אתך ידידי, וחזק על הסוד אשר תעשה עוודי; אתה לצדך פקדתני, ופרי חכונתך טענתי

(*) כאשר נכתב הד"ר יאסע ז"ל נכתב צלה"ק, וחינו צדי כ"ה ההעתקה צלצון רוסיה, ואני יודע נאמנה כי נך ערכי ולא חוכל להעתיק צסגון יאסע, גם ידוע הוא צין המעתיקים כי דצר ננוע הוא, לכן חזיא פה לפני הקורא את דצרי החכם הנפלא הנוצור וכו' וכו' רנה' ז"ל צהקדמותו להעתיקו הנפלאה, „חכיות שלמה” (הנדפס צשנה תק"י עס פרושו הנפלא רוח-רחן) ודצרו יחי לי כופר שחיותי צהעתקת החכת הזה, וז"ל שס צהקדוה הראשונה: והשניים הננונאים צו הס ונד הלשונות הישנות, כי לכל לשון יש דרך לענמה, לא שנשננו הענינים הן רב או מעט, וזה מענה לשון, כי מועשה ההעתקה קשה, וחינו ומפאר לומר שכתנתי כדרך שהיה כתוב ומתלה מידי שהינע"ה וכו'. (ע"ש).

(**) הד"ר קריינענאך ז"ל היה חוצצ נאמן להחכם יאסע ז"ל, גם חצר תשיה היה לו כי שניהם הוציאו לאיר צהרת תר"ח את הנו"ע הנודת צסס „ציון” וצמות הד"ר קריינענאך נהרסו חונות ציון כאשר הודיע יאסע צעננו כי לא יצנה את הציון יען כי וות עליו רעו הנל (עין צסף הנו"ע הזה שנה שניה).

תולדות שרל.

(המשך מגליון 49).

50 אָדָם אֲשֶׁר תָּעָה בְּרַב הַדֶּרֶךְ
וְשָׁנִי אֶרְחוֹת יֵשׁ, וְהוּא לֹא יָדַע
לֹא זֶה וְגַם לֹא זֶה, וְנִשְׂא רֵגֶל
הַלֹּךְ בְּדֶרֶךְ גִּעְלָמָה מִמֶּנּוּ;
מִהֲזֶה אֲשֶׁר גָּרַם וְהִכְרִיחֵהוּ
55 לְבַחֵר בְּדֶרֶךְ זֹאת וּבָה לָלֶכֶת?
אֵךְ מִה־שֹּׁכֵר מִצֹּת, וּמִה הָעֶקֶב.
הַטּוֹב אֲשֶׁר צִפּוֹן לְאִנְשֵׁי חֹסֵד
אוּ מִה־נָּקֵם שְׂדֵי לַחֲטָא וְאִין
מִי זֶה אֲשֶׁר יָדַע בְּאִנְשֵׁי חֶדֶל?
60 מִי זֶה אֲשֶׁר יוּכַל לַחֲשֹׁב רוּחַ
מִצֹּה כְּנֶגֶד הַפְּסָקָה בְּאֶרֶץ?
וּמִי יַחֲשֹׁב נָא הַנָּאֹת מְרִי
נֶגֶד אֲשֶׁר יָבִיא לְעוֹשָׁיו עֲנֹשׁ?
אוּלִי גַּמּוּל הַטּוֹב יְהִי אִין חֶקֶר,
65 אוּלִי בְּדִין יְהִי; גַּמּוּל הַפֶּשַׁע
אוּלִי בְּחֹסֶד אֵל, וְאוּלִי יְהִי
בְּגִדּוֹל זְרוּעַ יְהִי בְּיוֹם מִלְחָמָה,
אוּ יַעֲנוּשׁ אוּלִי בְּמִשְׁפַּט צֶדֶק!
אִם־כֵּן וְלֹא נָדַע אֲנִי וְאַתָּה
70 מִדַּת נָקֵם הַחֲטָא, שֹׁכֵר הַיּוֹשֵׁר,
אֵךְ נֶאֱמַן כִּי זֶה וְזֶה יָבִאוּ
הֵנָּה בְּלֹא סִפָּה וּבִלְתִּי טַעַם
הָיָה (כְּעֵנֶן זֶה) אֲשֶׁר בְּחֶרְנוֹ.
אִם־כֵּן בָּעֵת אֲפַעַל שְׂאֵר כָּל־פַּעַל
75 אֲפַעַל אֲשֶׁר גָּזַר אֱלֹהֵי קֹדֶם,
כִּי מַעֲשֵׂי לֹא אַעֲשֶׂה אֲנֹכִי
רַק בְּעֵבֹד סִפָּה אֲשֶׁר נִסְפָּה
מֵאֵת אֱלֹהֵי עַל, אֲדוֹן כָּל־נוֹ.
אֵךְ בַּעֲשׂוֹת הַטּוֹב אֲשֶׁר צִוִּיתִי
80 וּבְרַחֲקֵי מַחֲטָא אֲשֶׁר הִזְהַרְתִּי,
חֲפִשִׁית בְּחִירְתִּי, וְלֹא מְכַרְחַת;
לִבִּי בִּידֵי הוּא כְּפִלְגֵי מִים
אֵל כָּל־אֲשֶׁר אֶחְפוּיָן אֲנִי אֲטָנוּ.
בִּידֵי אֱלֹהִים כָּל (נְבוֹנִים שְׁחוּ)
85 חוּיָן מֵאֲשֶׁר גִּלַּךְ בְּתוֹרַת פִּיהוּ (*),
עוֹר אֵל בָּנוּ יוֹסֵף נָטָה נָא אָזְנוֹ,
הַקָּשֶׁב דְּבַר בִּינָה אֲשֶׁר עַד הֵנָּה
נִסְתָּר, וְלֹא הוּבֵן לְאִנְשֵׁי דַעַת.
„צִפָּה אֱלֹהִים חֵי פְעֻלוֹת גָּבֵר,
90 וְרִשּׁוֹת נְהוּנָה לוֹ” (**); וְאִין לְחַמוּהוּ,
כִּי הָאֲמַת גָּלָה, וְשֵׁם בְּסִתָּר.
אֵת כָּל־אֲשֶׁר נִפְעַל בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ
לְפָנַי אֲשֶׁר יַעֲשׂ כְּכָר יְדוּעַ

(*) הכל צדי שנים חון ויראת שנים.

(**) הכל צמוי ורשות נחונה (נחזור ר' עקיבא צן יוסף, צהרת צרק ג'), כלומר הכל צמוי צילי דעליוה, ורשות נחונה צתורה וצוועשים וצוים.

קלון ערום, ור"ל יפה עשו צלחת רז"ל להפוך צרכות רחוקות ולכסות קלונם בכל מה דאפשר, ועליהם אמר הכתוב וכוסה קלון ערום) רק למען האמת והשלום, ושלוס על ישראל.

(ז) שאלה גדולה חנכי שאל מלת כל יודעי פשר דבר תולדות חכמינו חנכי השם אשר מעולם, יצוינו ואדעה: מאין נא לכל סופרי היוחסין ליחס את הרלצ"נ לבן נחו של הרמז"ן ז"ל? והנה צפרושו על התורה וויניציא דף קי"ד פרשה תשא על הכתוב כי עם קשה עורף כתב: קבלתי צפרוש זה הפסוק והרצ אחוני זקני ר' לוי הכהן, והרלצ"נ לא היה כהן ח"כ היה זקנו מנחם ולא כתב עליו, ור"ל ח"כ היה עוד צחיים היתר, וח"כ לא נמלט ונלחם כי ר' לוי הכהן זה היה חנכי אמו, ועוד אם הרמז"ן היה זקנו מנחם לא יזכירו שום מקום? ולפי הנראה לא ראה צאורי הרמז"ן מעולם, כי צפרוש כמה כתובים יאמר: ולי נראה ונמנאו צפרוש הרמז"ן, כמו (בראשית ט' ה') על מיד כל היה אדרשו ורבים הדומים לו, אשר גם זה לא יתכן אם היה זקנו. והאיש אשר יסקיט ונזכתי נזה ישא צרכה ומלת ד'.

יצחק ריבטענבערג.

הערת קצרה.

(א) בהמגיד שנה זו נ' 48 כתב החכם פ"ג ש"ש כי לא נדקתי צדרי (הנפיה שנה א' נ' 48) כי חנכי קראקא הפליגו צתיארים וצחיים על ציוני קצרים, והראה מוש"כ על מלצת הרמז"א ז"ל: מנשה ועד משה לא קם כמשה" — ועשה עצמו כאלו לא ידע מה שכתבתי גם חנכי (שם נ' 48) כי לא מעטי ינאו הדברים ההמה, ע"ש, ושנתי ושלשתי עוד בהמשך מאמרי חיי רבינו הרמ"א ז"ל (מ"ע הוצר שנה א' נ' 22 נד 154) להעיד על הדבר ולהקים, כי זה משה האיש היה עניו מאוד ונשא וגבה עדי שקים, ועד משה לא קם כמוהו אדם גדול צענקים. ע"ש היטב.

(ב) בהנפיה שם, "דברים אחרים" אות ע"ז כתב הרב ל. לעוויזאהן נ"י על מה שכתבתי (הנפיה ש"ה נ' 32) שמהראוי לכתוב כוס ואח"כ רוכב, "ראה צישי" מ"ג י"ז המוניא רכב וכו'" — וצוה"כת"ה לא התבונן (לפי שחברו משה הנקודות) כי רכב לחוד ורוכב (חבר ואין) לחוד, הלא כה דברי על מוש"כ אחד וידידי לתקן צתהלים ע"ה נרדם ורכב וכוס, שג"ל רוכב וכוס, וע"ז השיב הרב הנזכר כי ר"ב צכ"ו חסר ואל, ועניתי ואיירתי כי משה הא' היינו יכולים להגיה: נרדמו רכב וכוס; אכן גם זה חנכי כוננה הלשון, וע"כ יתכן יותר: נרדמו רכב וכוס, וכך היא המדה, וסיוע לדברי מוש"כ צישי" שמוז עליו הרב הנ"ל.

(ג) שם אות י"ז צפי, "יתנו יקר לצעליהן" העיררו לעיין ג"כ בהקדמות ב' "שפה לנאמנים" (פ"י חיוז) לחכם פישמאן מלצוב, ויונא עונג.

(ד) בהנפיה שנה ג' נ' 9 אות א' הציא ר' אברהם חנכי עהרליך צאם הרב בנחם איזראעלזאהן ראיה חדשה, כי התורה מן השמים מורשה, ממנות שמיטה וינל (ויקרא כ"ה) ונויתי את צרכתי וגו' ועשת את התצווה וגו' כי מי זה האיש אשר ימלאנו לבו לצדות דברים כאלה מרוחו, וא' לא נזה? התחת חלקים הוא להצטית מה שלא יחייב הטבע ולא יירא לנפשו שמה יתצדה ויאהז? — ע"ש. ואשתומם כי אין מקוראלי המוניד מתעורר להודיעהו שכבר קדמו אחר הוא יס"ד ז"ל צקונטרס היקר, "תורה מן השמים" (ווינק, 1818) צראיות מצר העתידות, ע"ש (מנחם כ"ו ואילך) שכל דבריו אמת ונדרק.

(ה) בהנפיה שנה ה' נ' 21 הוא ידידי החכם ב"ק דעתו על ומוזר שיר חנוכה הבית (תהלים קנו"ט) שמהנר צימי השמחונים אחרי שטמחו חגיגותיו, וזה: ארומוך ה' וגו' זמרו חסידיו וגו' ירומוזו מליו על כת ההסידים שעיודה צעות המכבים, ע"ש, וגם מצקש ושאל להעירו אם לא נמנא הדעת הזאת באזה ספר. גם הלום אחרי רואי כי אין גולה את אצנו, חנכתי: המכסה חנכי ונאחזי את אשר נמנא כתוב צכר צרור המור (וואת ר' אברהם סנע, דפים וויניציא שנת ש"ב) דף י"ג ע"א וז"ל: חנכי סנע כי ומוזר שיר חנוכה הבית לדוד נתקן על חנוכה הבית של חמונאלי, ולזה ארומוך ה' כמו שרומונתי והעלתי מזור היום, ונא שונחתי חיוני לי הם היוונים, ולפי שג"ל היה מנחם העונות אור ותפארת רפואת הנפש וכו', וזמרו ל' חסידיו הם הכהנים הנקראים חסידים כדכתיב תונוך ואורוך לאיש חסידך, כי רגע נאכסו צכאן רמוז ארך הניעו לדכדוכה של נפש ולא נאשרו אלא החמונאלי וצניו, אצל הוא נתן להם חיים צרצונו. ולזה צערצ ילין צכי ולצקר רנה, כי פתאום היתה ישועת החמונאליס, ולזה הפכת מוספדי למוחל לי ותאזרני שונחת עולם. עכ"ל.

מ"ו ח.

ה ע ר ה.

בהנפיה גליון 48 התאונן הרב צטחקאחלם החכם הגדול דר לע" ויחאזהן נ"י כי ומוזר נאשכנז גנז דבר מחידושו אשר הודיע צמ"ע שונים ולא קדמו אחר צזה. והנה לא ידעתי מה קול הרעש הזה וכבר מלתי אמורה בהמוניד שנה זאת, כי הסופר המונז דבר מספר אשר כבר נדפס יחלק כבוד לסופר הראשון צהראותו כי דבריו יקרו צעניו. ולי ויה יקרה היוליה הכתובה צראש ספר מאסף אחד: "אל הקורא! כי תמנא צזה ונחונת כפוך, אל נא תקנוף אל יחר צי אסף, אל נא תשטמו צזעם ואיזה, "ראה ונאחתי צידך הגננה", כי ווי פתי יעיר לנקום נקם, אם צין ונחוקקים יושם לו ונקום, אם חכונת הלא תספוק כפס, "ולו הוללת לקחת וידי כפלים." וגם חנכי יכולתי להודיע את אשר קרה לי. צספרי אשר אחי צכתונים, אצל לא אשית לצי על גננה צדבר אשר לא יחסר

ויהי צפי כדנצ למתוק; ומוזרתך "צית האונר" עד הנה עוד לא ראיתי ותחת ידי נמנא רק ממוזרתך "תעודה צישראל" "אפס דמים" גם "צית יהודא". דע נא יקורי כי ומוזרתך "אפס דמים" נעתקה ללשון חנכיה ע"י החכם המפורסם ד"ר לעווי, וההעתקה הזאת צידי הנה. צדבר המונע למוזרתך "ימין צדקי" הנני לאמר לך כי כל דרך אין לי להדפיסה פה, יען כי גם ע"י התומים לא אהסוף פה את הכסף לכל ההוצאות הדרושות לה; נוסף ע"ז אין לנו פה חנכים הונים צתלמוד תמיד והלמוד הזה ילך הלך ורפה מיום ליום צחרנו, עד כי כמעט לא ימונא אחנו איש אשר צין כל הנכתב נגד התלמוד או הממליך צעדו, וצין אלה מתי מספר ונאחזיו לא חקנן כל הנדרש. אמנם צחרנך — ארץ רוסיה — הלא נמנאו צין אחר חנכים איהני תורה אשר חנך ד' אותם גם צעושר, למה לא יקחו המה חלק צמלחמת ד' (הזאת*) ומדוע לא יתמכו את ידי הלותומים? אם יש צקרבן חנכים מוכילים הנכונים להזיל מוכים את כסף ההוליה אז הנני עומד הכן למלחות הפנך ואולי עוד אעתיקה ללשונינו, ונאופן כזה תוכל לשלוח לידי את הממוזרת הנ"ל.

"מה אומר לך ידידי מן העול הנעשה עם אחינו צדבר אשר סגלו וסוצלים עוד היום מעלילת כזב, היא העלילה כי דם נוצרי ידרוש? ווי יפקח את עיני העורים האלה אשר ימשו צהושך ויקמו נקמת הדם אשר לא שפכו ידי הנקיים! אם תשלח אלי את ומוזרתך, "ימין צדקי" תנרף אליה גם את כתבי העדות (דאקומענטע) המונעים אל העלילה ההיא אשר יורו על נדקותיו וצור כפיו. יחל אלה, ויעלה ארוכה לינחלתך אשר פוקדת צה, יאריך ימי שנותך ויתמוך את ימיןך ללחום מלחונתך — מלחמת מניה — אשר צה גדלת ותהיה לאיש, ולמען תאכל צערצ ימי חייך מפרי מעשך, ואכלת וצצעת."

ויין.

מן המונע לחיי לעווינאזהן הנמנאים צספרי הזכרון לצתי המינים-טערוים הפנימי, נוכל לתת לפני הקורא גם את המכתב הזה: "צצנת תר"ו מסר לעווינאזהן אל המיניסטערוים אשר על הדברים הפנימיים אגרת רשימה רשום עליה תוכן משצע עשרה ממוזרותיו אשר חנך עפי דעת הממשלה הרומוניה, ונלוה לזה שיר-ידיות (Epithalamium) ליום חפיון קדש הלולים הוא יום התונת אדוננו הקיסר האסיד אלכסנדר ניקאלאיעוויטש יר"ה עם רעיתו הכנודה הדרת הרונית הקיסרית יר"ה וצתארו לפנינו גם את מעמדו הרע, ומוחלתו אשר תתקפצו תמיד, הלה להיות לו לעזר, למען יוסף לעצוד את עצודתו צספריו המועלים והמושכלים. על דבריו אלו נתן עדותו השר הגדול הננצ יל ונקח וואלין: כי לעווינאזהן צתכונותיו הנפלאות אשר מנאו הטבע צכצרותותיו וצספריו המוחכמים ורני-התועלת אשר חנך (אשר אחד מהם נעתיק ללשון חנכיה ע"י הד"ר המפורסם לעווי) קנה לו שם עולם, ומכונד הוא צעני כל מציני יקרת ומלחכתו, כן צעני השרים ואילי עמונו, וכן צעני אחיו העברים, אשר האיר עליהם אור חדש צחכמות; קנאחמו הרצה וסקידתו העזה אל תהשכלה לחנה יתרה תתקצב צקרנו, יען איש מכלאנים הוא תמיד גם ומונה תחת תגרת צקשת הערך לצני ציתו."

(סוף ינא).

שבועה עינים.

מלת ר"י ריבטענבערג.

(המשך מגליון 48).

גם צא החכם הנ"ל ותלמודו צידו: שאכור להאמין לנר עד ט"ו דורות. חמשה עשר מי יודע? אדרצה נר הוא ככל ישראל לעדות ולדין חון מדיני נפשות, כונצאר צתלמוד ופוכקים.

סוף דבר החכם הזה צא להראות טעמים וצצושים צדברי קדמונינו ז"ל ונכשל צדברים שאף תנוקות של צית רבן יודעים אותם, ואף שנוץ לא להשיב על דבריו פן ינא ערוך כנצור למלחמה להראות עוד צצושים כהנה וכהנה. אצל לא יירא אצרים! מה ידעת ולא נדע? כל דצריך כבר קדמוך רצנן, ואל תאמר האח ונאחתי עוד יס"ד אשר יסדו הנכשלים אחרי המוקצנים כמו כת ש"ג שר"י וכו', והמודפסים אשר אינם יודעים צחור צטוט ונאום צרע שמו להם ידים צסדורים ומחזורים למען השציה ונקחם, כי ווי אשר לו רק ידיעה מעוטה יעצור עליהם ולא יאמרו ומונע גם את הצלתי וצינים מלחמורם, ואל תחנה על החפץ מדוע הרצנים לא יעמדו צפרן לצלתי השאיר להם שרש וענף צמחזורים, כי שצתא כיון דעל על. ראה נא גם ראה כי וונות הקרצנות נמנה רק למען לא ינחו עוד לשעירים ולא צעלה לנצורי ונאום שגשקעו צה ולא יתכן לנתק את עמי הארץ מאמונתם אשר גדלו עליה ונעשריהם פתאום, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו ונידין (וורה נ"ו לשלישי) וע"כ לא שועו גם להרמזים להסיר איזה פיוטים אשר צם חרפות וגדופים (מורה נ"ט לראשון) וכיונא צו רבים וכן שלמים, ומה גם עתה אשר צתי הדפוס פרצו צארץ וכל אחד אף כי לא ידע ספר יש לו ספר המוחזר יפה להלל, עוד יצאו הימים ומלחה הארץ דעה את ד' למקטנם ועד גדלם ואל יחסך אל כל עם ד' שפה צרורה לקרוא צאם ד' רק צתפלות יסדום חכמינו צעלי התלמוד על צחות ל"הק, וכל שרש פרה ראש ולענה ישרשו והיו כלא היו. קנני למלין, חנכי צא רק לכסות קלון קדמונינו (אשר צדבר הזה חמד להראצ"ע, אצל צמח"כ לא הציג דבריו, כי ז"ל הראצ"ע שם: וילך ראונן וישכנ. יפה דרשו רצותיו ז"ל, וכוסה

(*) תוכן הממוזרת, "ימין צדקי" הוא מלחמת מניה אשר צה לחם וכתב השנות ותאונות נגד כותב אחד פלסתר נגד דתנו וספרי חז"ל. (עיין לקוון פרק ז').

זמן רב אחרי הולדו טרם תושע ידו לו לנלא-מתסוריו; ורק ע"י נעקתו יוכל להודיע חסרונותיו הרבים.

על הילד צעת הולדו נבכל לאחד בי יצא ויסוד אחד אל משנהו; ומסומר המימי אשר סביב שם עליו צמעי אמו אל יסוד האויר; נעקתו הראשונה תודיע לנו כי לא טובה לו התמורה וטוב לו לא מעתה. כמעט כל הצעח"י עיניהם סגורות צמח ימים אחדים אחרי הולדו, והילד תפקחנה עיניו צרבע צאתו מרחם. צכל זאת נטועות הנה כנמסמרים צמקום אחד צלעדי כל תנועה, כי יחסר להן הזיו והגפה המגיע להן רק על יד על יד צמח הזמן. ואף הם לפעמים מתנועעות גם הן הצל התנועה היא רק מקרית ולא נכונה; לא ההשתדלות של כח הראות לראות ולהשתדל על דבר מה. רק האור עושה רושם גדול על עין הילד הנולד. ככה נראה עיני הילדים הרכים נטויות רק אל המקום אשר יגדל שם האור, ואישון עיניהם מתפשט ומתקצץ לפי רצו או מעט האור אשר יאסוף צקרבנו. צכל זאת אין עוד ציכולת התנוק להצדיל צין הדברים הנראים. כאל כל יתר החושים כן גם דרוש לחוש הראות הרגל ארוך טרם יצליח לו להשתמש צו כל צרכו. כל החושים מו-רחים צראשונה להתדמות איש לרעהו ולכל אחד למלא חסרון משנהו טרם יהי לאל יד כלם להוציל ידיעה צרורה אל רוח האדם וכן הדברים המוחשים. ולפי זה כל זמן אשר לא יוכלו חושי הילד לעזור איש לאחיו, וטרם הציב ההרגל בצולותיהם, לא יוכל הילד להצדיל מלומה צין הדברים המוחשים וכלם נצבים לפניו צערצויה גדולה ונפלאה. ויכול להיות כי חוש הראות מראה לו כל הדברים הפוכים ונכונו שהם או כפולים ומכופלים; חוש השמיע תחת להציא לו קול ישר, ישמיע לו קולות משובים יחד כקול הסירים תחת הסיר; חוש הנושם יחלק את כל דבר אשר יגע צו לחלקים רבים כמספר האצבעות הננועות צו וכדומה.

הרגשות הנער והמבוגר חזקו צילד הרך והרגשות שמה וציל. ע"ז תעידנה נעקתיו אשר ינעק תמיד, מפני כי אז אין לו דרך אחרת וסמיים אחרים להודיע נערו רק ע"י נעקה ונעקה. טרם ארבעים יום אחרי הולדו לא ינחק וגם דמוע לא תדמע צית עינו, וצכל נעקתיו צמח ארבעים יום אחרי הולדו עיניו צל תצבינה, וקול צכיתו הוא צלי דמעות. גם כל חלקי גופו האחרים רפים הם צאין חיל; "כל תנועותיו צלי כונה; אין לאל ידו לעמוד על רגליו, זרועותיו "כפופות ונשארות כאשר היו צמנצן צמעי אנו; אין לו חומץ צזרועותיו לצריון ומקומון ואין עח צידיו לאחוז צדבר מה, וצמנצן אשר יניחוהו כן ישכב תמיד ולא יוכל לצוז ממקומו צלתי עזרת אחרים.

ככה הוא ונצץ ילדות האדם צכלל; אצל גם יש יוצא ונככלל הזה. עד"מ ילדי האנשים השחורים (נעגער) יכולים לעמוד על רגליהם וללכת ונצלי יכשלו, צהיותם צני שזה שנועות והקלשים מהם אף הם עוד לא יוכלו ללכת, אצל לכל הפחות יש לאל ידם לטוע ממקום למקום צהיותם צני שזה שנועות צאין יוצא ונככלל הזה; כן יתחזו צכפפות אמוותם צלי עזר וסעה מצדה, וצנענמם יחזיקו צשדי אמוותם להציאם לתוך פיהם צהיותם צני שלשים יום. לא כן ילדי אנשי אייראפא אשר למנער יעצרו עליהם שנים עשר חודש טרם יוכלו ללכת.

עור הילד חוש אחרי הולדו, אדום הנהו תמיד, מפני כי עורו שקוף הוא הו, והדם הנחל צעורקיו יתראה מתחת צדי עורו; וכל אשר תגדל האדמיות צעור הילד הנולד צמדה היא יגדל יפיו והדרו צצואו צימים. גודל הילד צהולדו הוא עפ"י רוצ עשרים זרת ומשקלו לערך שנים עשרה לטרות. ראשו גדול, וכל אצריו האחרים דקים ורכים מאד לעומתו; צרצות ימיו כן תקטן וודת ראשו ציהוסו להאצרים האחרים; הצצר יתקשה על יד על יד; העננות אשר טרם הולדו היו עצים מאד לפי הערך, עתה אחרי צאתו מרחם מתחילים להתארך ונעט ונעט, וכן כל הנקף צכלל מקצל תנועתו הנכונה. רק צהילדים החלשים ונענעם או החולים, ישאר ראשם צמנצן גודלו לפי ערך שאר האצרים; ראשי הגמדים נשארים תמיד גדולים מאד לערך גופם.

הילדים אחרי הולדו ונצלים ימיהם עפ"י רוצ צציה, וצהקונם ישמיעו קול נעקה מפני הרגשת כאב או רעב. הילד הרך הוא הזולל היותר גדול צעולם וצשוקת האכילה לא תעצנהו רק צהיותו יכן. והנה נפלא הדבר צראותו הילדים אשר תאות האכילה תגבר צמו ציתר שאת מאנשים גדולים, צכל זאת יש לאל ידם לצנול רעב יותר ומאנשים צאים צימים. הנסיון הורנו כי לפעמים רבות מתו ההורים מפני זלעפות רעב וילדיהם נשארו צחיים, ומחזיקים צשדי אמוותם גם אחרי מותן. כן יכולים היונקים לצנול קרה יותר ונכדולים; כן קרה פעמים רבות כי האם נקשחה מקור וקרח ונמנאה מיתה צין ערמות שלג וילדה צצדה עודנו צחיים חיתו. סנת הדבר הנפלאה הזה הוא, מפני כי צחי קצול להדם אצל הילדים הרכים, גדולים ומאד אצל הגדולים וגם מיתרי ההרגשה עצים ורכים ציתר שאת מאד אצל אנשים צאים צימים, והנוצים ההם מכיים לו חזון צעת אפסה לו כל נוחיה אחרת ונורצת דמו החזקה והנהירה תחנמיהו צעת קור ולא יגוע עד אשר יוצלעו כל הנוצים צאצריו ויקשח כל דמו צמורצמו. וע"כ יוכל לצנול רעב וקור יותר מהגדולים. (המשך יבא).

אלון בבות

על פות מחותני הרבני הגביר הטופלג איש יקר רוח מו"ה
אברהם הלוי אשר נאסף אל עמיו ונקבר בשיבה
טובה בבערלין.

א אברו בניו אב ישר ונאמן, אשר בחייו צידה שם טוב משמין,
את בניו צוה לשמור דרך ד' ותורתו, אב רחמן היה לבניו רע

צו לצעליו. ונלתי ספק לא זכו עוד ישראל להנאל, על כן נותן ד' רוח צפי הסופרים להתנצב עצמם צטלית שאינו שלהם. וצאמת יפלא צעיני מאין ידע הרצ לעווצאחן כי לא קדמו אחר צמציחותו הזאת צשדה המדע והמהקר, רוח הוא צאנוש ונשמת שדי תצין לחכם זה כמו לזה, ופעמים הניחו מקום לחכמים רבים להתגדר עצמם צדבר אחד. וראה צהקדומה היקרה לספר תולדות רא"י מה שהעיר החכם ר"ש צלאך ז"ל כי הגלון חכם צני צספרו סימן ט"ו וצעל מוגן אצרהם סימן קכ"ה אמרו צדבר אחד צענין פת של שחרית, ויכיה צצדק כי צעת כתב החכם צני את תצונתו הנזכרת לא ראה עוד את הספר מוגן אצרהם, אם כי צסימן פ', מציא הוא את הספר הזה, וצניהם אמרו צדבר אחד, ולא נגנ איש מאת רעהו חלילה! האמנם ידעתי כי חכז"ל אמרו: כל מי שאינו אומר דבר צשם אומרו עליו הכתוב אומר אל תצול דל, אולם על זאת יתנון כל משכיל, כי לפעמים ישכיל איש על דבר טוב, וישמח צפרי תנוצת עשתנותיו, וישכח כי צבר קרא זאת צספר אחר. ואציא אות ומופת כי על פתחנו השגיהא רוצנת, וכל אדם שוכח, הנה צהנפסה גליון 43 שנה זאת העיר הרצ לעווצאחן על אודות הירושלמי פרק שלשה שאלכו, צענין הכתיב צפסוק צמקבלות צרכו וכו', ועל זאת העירי ידידי האצרך המשכיל הר"ר יחיאל ונתתיהו נוכן כי הרצ לעווצאחן שכת כי צבר העירו על זאת המניהם צכל ספרי ש"ס תלמוד צצלי צכחצונות (דף ז' ע"צ) צנידי התוספות ד"ה צמקבלות אשר התוספי שם מציא ירושלמי זה. לכן עלינו לדון את האנשים לכף זכות, וכבוד לאיש שצת מריצ צענין נקלה כזה.

ל ז כ ר ו ן

צצית ידידי החכם הר"ר פנ"ש קראתי את המגיד גליון 43, ויהי צקראי מה שהעיר הרצ לעווצאחן על אודות הירושלמי פרק שלשה שאלכו, הראיתי לו כי צבר העירו על זאת המניהם צכל ספרי הש"ס צכחצונות (דף ז'): צתום ד"ה צמקבלות, והרצ לעווצאחן צקי גדול הוא צספרי ש"ס כנראה מספריו ונאמרו היקרים. וידידי הנזכר ענין, הן כל אדם צאשר הוא אדם מן האדומה, עלול הוא לשגיהא וצכחה. ואציא גם אנכי למללות את דצריו להראות כי נעלמו לפעמים דצרים מאת החכמים סופרי המופה, ולא ידעו כי צבר קדמום אחרים צעיני ההשכלה אשר יתעסקו בהם. כי לאו כל אדם זוכה לאסוף אליו את כל הספרים הנמצאים, ולפעמים ישכח ויה שקרא צבר צספר, כי לא נלאך אל קרון מחומר.

(א) צהנפסה גליון 6, 14, 25 שנה חמישית על אודות המשל אשר כתב הרמז"ם צמורה צכוכים פרק ע"ד לראשון, "ערנצ ערצא נריך", עיין אגרת צקורת להגלון מהר"ל חיות ז"ל עמוד ה' הערה צ', ועיין כרם חמד מהצרת שצית צד 226 שם תמצא טעם נכון על הרמז"ם מהגלון הכולל ש"ר. גם יש לי להעיר כי המשל הזה ניואל גם צמדרש רצה ש"ה צד ד' ע"צ.

(ב) ע"ד השאלה צגליון צ' שנה זאת צתצוזה כללית ע"ד תיצת ס"ט אשר יכתצו הספרדים (והאיטאליאנים) צסוף שמוותם, וראיתי צגליונים הצאים זה אומר צכה וזה צכה, אף עיין צאוצר נחמד ונחצרת ראשונה צד 34 אשר כתב החכם יש"ר צענין הזה, ח"ל נהנו חכמי איטאליאה לכתוצ אחר שמוותם תיצת ס"ט ופירושם סוכו טוב, להיות להם לסיומן יפה שסיימו צטוזה ע"כ, ועליו יש לסמוך, כי הוא היה איטאליאני. וע"ד תיצת סג"ל צסוף שמות הלויים, פתרונו, סגן לוי, ואני ראיתי צתצונת נודע ציהודה צדפוסים הראשונים שחתם ענמו כן צפירוש, ומקומו לא אזכור עוד.

(ג) גליון ג' צהנפסה שנה זאת ע"ד צחירה, עיין רמז"ם הלכות תצוזה וצמורה פרק ט"ז לצליש, וע"ע רלצ"ג צספרו מלחמות ד' וצכרשת וירא ועקדה שער י"ט וכ"א וק ג, ואמונות ודעות מנילה רציעית, וכחזרי מאמר ה', ועקרים מאמר ד' פרק א', ועיין אוצר נחמד ונחצרת שנית צד 42 וכתב יש"ר צענין הזה, ועיין אוצר חכמה מאמר פתחי עולם צד 67 — 68. יחיאל מתתיהו צצונין.

ידיעות הטבע.

מאת דוד גארדאן.

האדם.

כאשר נתצונן על מיני הצע"ח השונים, ונשים עין על תכונתם, יכים או משטר צנין גויתם, אז נראה לדעת כי רוצם נמנאו כלולים יחד צהאדם ונחיר הצרואים. ומלצד אשר לו היתרון חין-קן על כל הצרואים צכח שכלו ותצונתו, עוד גם נעלה הוא על כלמו ציפי חארו ונלם דמיותו, צהמשטר הנפלא צסדר צנין אצריו מאין כונוהו צכל מוולכת הטבע. והנה צהיות להאדם נפש מרגשת דקה מן הדקה, והיה אם לא חננהו הטבע צנף מוכשר להנציף לאור את כל אשר תעוררהו נפשו, אז הלא היה עוד גרוע מכל היצור אשר על פני האדמה. אנוס יונרו וצוראו עשהו ישר ציתרון הכשר חכמה ודעת צנכשו הנפלאה, וכן צננין גופו ציהוסו אל נפשו, הכל צחוסן מאד נעלה, והיה הקשר צין הנפש והגוף חומץ קהצק טוב ונחל לכל דבר הדרוש לחפצו והצלחתו כל ימי חייו.

אמנם צכל זאת נפלאות זאת צעיניו קשר הנפש והגוף צאדם צימי ילדותו, מאין כמורו לרוע צכל צע"ח תחת השמש. נתצונן נא על האדם צרגע צאתו לאור העולם. אז יחסר לו כל דבר ואין לאל ידו להושיע לו ונאמוה. לא כן הוא צצנע"ח פתחי המדרגה. צרגע הולדם כועלים המה ויכולים להושיע לעצמם; אף האדם צחיר היצורים נאלץ לחכות

מהטורים הנ"ל, הנם נכונים להגמר ובשכתי ישראל נודיע נאמנה, כי לא בא כבושם הזה מיום החלה מלאכת ההדפסה להאיר על פני תבל עד היום הזה מצד יופי הנייר, הן מצד יופי ההדפסה הן מצד שלמותם מלואם וטובם ועל כל אלה ההנהגה היותר מדויקת אשר הוגהה ברוב עמל ויגיעה רבה מספרים רבים חרשים גם ישנים ביותרון הכשר ודעת.

הטורים האלה מחזיקים רב יותר מכפלים מהטורים אשר עד כה, ומספר עליהם יעלו עד כדי 2300 עלים, ונחלקו לשבעה כרכים. היינו:

מור אורח חיים, שני כרכים.

מור יורה דעה, שני כרכים.

מור אבן העזר, כרך אחד.

מור חושן המשפט, שני כרכים.

ומאלה נגמרו עד היום ששה כרכים שלמים. טורים גם ב"ה, ובעוד שבעה שבועות לא יאוחר יגמר גם הכרך האחרון לסדר ההדפסה (הוא הכרך השני כמור אורח).

ובדבר מכירת הטורים האלה הן לאחרים הן בכך כסויים מסרנו הכת להרב המפורסם מ"ה נחמן אברהם גאלדבערג המוציא לאור את הש"ס בבלי וירושלמי אלפסין ורמב"ם, בבערלין, וכל מי שרוצה לקנות הטורים הנ"ל יפנה אל הרב רנ"ב הנ"ל, אליו ולא לאחר. והוא ימכרם בזול האפשרי. והגנו מעוררים את האנשים אשר יש להם איזה כרכים מהטורים הנ"ל למחר לפנות אל הרב רנ"ב הנ"ל ממנו ישיגו בטח את הכרכים אשר יחסרו להם קעניגסבערג בפרייסין ח' כסלו תרכ"ד.

גרופער עט לאנגריען.

כפי אשר נמסר לרשותי מכירת הטורים הנ"ל קורא אני בזה להמוברי ספרים שבכל מקום לפנות אלי ומידי יקבלו הטורים בשלימות, גם הכרכים הנחסר להם, וששה כרכים שלמים מוכן אני למכור תיכף וכרך השביעי בערך שני חדשים לא יאוחר (כי גם ממנו נגמר עד היום תשעים באגן) ויגובה בעת על הכרך האחרון כפי ערך הקצוב על השלמים.

בערלין י"ד כסלו תרכ"ד.

נחמן אברהם גאלדבערג.

נייע פרידריכסשטר' נומ' 33.

מודעה רבה

לכל בני ישראל שהיום בא ממכשח הדפוס שדפסנו לטובת הכל

ספר אוצר השרשים

כולל שרשי הלשון העברית עם פתרון הוראותיהם השונים בשמות בפעלים וגם במלות והעתקתם מלשון אל לשון מעברית לאשכנזית ומאשכנזית לעברית אוצרו החכם המדקדק המפורסם מ"ה יהודא ליב בן זאב ז"ל — גליון א' בפעם הזאת בהוצאה הרביעית גם השרשים בלשון ושמות האנשים והמקומות הנמצאים בכתבי קודש גם נוספות ותיקונים רבים על דרך גדולי מחקרי לשון מאת החכם הכולל המליץ המפורסם מ"ה מאיר הלוי לעטעריס.

ג' חלקים. 8, המקח. 6 fl. Ö. W. או 3 fl. Sgr. 15.

יום ו' עש"ק ר"ח טבת שנת תרכ"ד לפ"ק פה ווייען הבירה יע"א.

בני המנוח מ"ה ישראל קנעפאלמאכער ז"ל.

J. Knöpfmayer & Söhne

Buchhändler in Wien,
Stadt Seitenstättengasse No. 4.

דיא

פאבריק פראנצעזישער מיהלשטיינע

פאן

ג. אד. גראה

קעניגסבערג אין פר', זאקחיים הינטערשטר' נו' 29

עמפיהלש איהר לאגער ועלבסמנעארבייטעטער פראנצעזישער אונד דייטשער מיהלשטיינע, ענגלישער גרויפנעשטיינע, קאטצענשטיינע, גוסטאדאלפיקען אונד זיידענער מילדערגאצע צו בילליגען פרייזען.

צור בעקוועמליכקייט דעם געעהרטען פובליקום ווירד הערר מ. פערזיקאנער אין לוי דיא פריינדליכקייט האבען, בע-שטעלונגען פיר מיך אנצונעהמען אונד אויסצופיהרען.

פיר דיעיעניגען העררען, וועלכע מיך ניכט פערזענליך קענענען, ערלויבע איך מיר הינצוצופיגען, דאס איך זייט מעהר דענן 11 יאהרען דיוועס געשעפט בעטרייבע אונד דיא לעטצטען 3 יאהרע בייא דעם מוירערמייסטער ראזאבאצקי היירועלבסט אלס שטיללער אסאציע אונד פראקטישער לייטער פונגירט האבע.

אכטונגספאלל

G. Ad. Groh.

אודב עמיתו, אתאונן על פקודתו אבכה בזכרי אהבתו, אתנה צדקתו בקהל אגיד גדלו וענותו, אנכי עד וכמוני רבים ינקו משדי ברכתו, אוצר כספו וזהבו פתח להדיצם במעשיהם, באמרו יצליחו בממוני ודי יברך מעשי ידיהם, אשמח כי יפרה למו ישע וירבה הצלחותיהם.

ב בחייו יבורך ובמותו לא יסוף זכרו, בכל ברך ד' את אברהם בחירו, בכל זאת לא גבה לבו ולא רמו עיניו, בגאווה מאס בענוה בחר כל ימי חייו, בענות צדקו לא אך בדבר שפתים, ברך אברהם את אודהיו גם בפועל כפים, באמונה נשא ונתן לזה והגן ונתן, במקרה הזמן ובנגדו בו והיו לאסון. בצר הרחיב לו לא נגש את רעהו בדברו הטוב ובעזרתו החיה וינהמהו.

ר רבים השיב מעון ומקלות הדעת, רב ריב ד' לבל יתנו בדבר ד' מגרעת, רחם על דל יתום ואלמנה, רכושו*) יעשו פרי לחלקם מדי שנה בשנה, רחש לבו דבר טוב לבנות בית תפלה**) רמה ידו לד' לפארו לשם ולתהלה, רוב צדקתו ממעשי בניו בתבל נודעו, רשים*** וחולים זקנים וזקנות ידעו, ראשם אליעזר לעזוי הנגיד בווארשא הבידה, ראיתי עני בביתו הביט אם כותנתו טהרה.

ה האם אך בעולם השפל עשה חיל, השמים יספרו כבודו במקום אין ליל, החסד לאברהם מי ימלא בדברים, הזורע צדקה ימצא מאה שערים, המתן בסדר לא ידע אנוש ערכה, העין לא ראה ד' הבין דרכה, הוא ישרם שברו לחם שמים ישיבע, המלאכים יקדמו פניו בינם יופיע, הזכות בחר ד' יראה לבניו בחייהם, הטוב וחיים מאושרים לא ימוש מבתייהם.

ס מעת אשר אבי ואמי עובדי, מרחוק עמדו קרובי לא הביוני, מה מתקו לי דבריו מה נעמו מלבבו מהחור הקרו נואמו, מה חרלת מעסק ירך, מרחוק הבא לביתך לחמך, מהר עשה חיל בטח בד' הטוב, ממצפוני כספי אשלם עלי החוב, מר' הברכה ומאברהם החסד עזרני, משמים יסקף ד' ושמע בעדו תפלתנו.

ה הלוי שרת את אחיו בקדושתו

ל לארץ השליך מסחרו ומרכלתו

ו ואמר ליצרו תן לי הנפש

י יש שכר לפעלי אמצא נופש.

זאת מנת התמימים מות חייכו

צדקתו לא ימוש מפניו יום ביומו

לנו האברה ואברהם שב למקומו.

ברוך אברהם לאל עליון! קונה שמים וארץ, כי כאשר הון ועושר הי' בביתו, כן צדקתו עומדת לעד בכל מסחריו קיים והי' אחיך עמך, יותר מעשרה משפחות אשר ברבו אותו עד המחיה ועל הכלכלה, פרנסתם היה להם ברויה וגם שמו בכליהם, מהכנסות אשר הביע להם בעינו הטובה, דאג גם עבור בניהם, וכל משרתיו הי' בני תורה. שבע עשרה שנה הייתי שותפו באחד משריגי מסחר עצים, ונסעתי עמו כמה לילות וימים, ובדבריו עמו שפך כל לבו לפני, אהבת עמו היתה בוערת בקרבו, ואנחתו שברה לבי, בדברו מרוע הנך נערי בני ישראל בארצנו, אשר זה כמה עלה כולו כמשוננים, והשושנים אשר מרחוק נראו, באלפי חרולים נסבבו, ומי יגש אליהם ולא יעלה חוח בידו. גם בעשר נסיונות נתנסה אברהם בימי חייו. במות עליו אשתו הצנועה בדמי ימיה וחתניו נושאי בנותיו היקרים בעודם באבם, השאירו אחריהם בנים ובנות קטנים ולמען לגדלם במוסר, נטה שכמו לסבול לעת זקנותו ויגר אברהם לעת כזאת בוולאצלאוועק ותקע למענם אוהל בבערלין, הוא נשאם ונטלם, כאשר ישא האומן את היונק. אל תכבו למת ואר תנודו לו, כי אברהם זקן בא בימים, הגה שברו אתו ופעולתו לפניו. אבל בכו בכו להולך, בניו אשר נעזבו מאביהם, בני בניו אשר נפדה עשרת ראשיהם, רעיו אברו אודב נאמן. אמנם אם כי בא השמש, זורח הוא שם, אל מקומו שאף שאף, לראות פני ד' ולבקר בחיבלו, גם שם יעמוד אברהם מתפלל לפני כס ד' על בניו וזרעו יכון לעולם ולפני שמש ינון שמש.

רע לכל פועלי צדק

שמואל מרדכי נ"ו זעליג דאנציגער ונזריסק צפאלטן.

הודעות.

הטורים אשר אנחנו מדפיסים בבית דפוסנו פה קעניגסבערג בפרייסין עם הב"י, ודרכי משה, ודרישה ופרישה והנהגות הרישה ופרישה" והנהגות וחירושי תוס' י"ט והנהגות וחרושי מהר"ל הגאון מהראש"ק, ונוסף עליהם הב"ח בכרך מיוחד לכל כרך וכרך

*) נזה לתת חזה חלפים ר"ט על צית חומה, והרוחם יתלוקו לעניים וזוי שנה צננה.

**) נדר סך עזוס לנגן צית הכנסת צולאצלאוועק.

****) צנית הענודה הנקרא "ארציטסיה" צווארשא יאספו נעזנים יתוויים זקנים חקנות וס' לעססער לעזוי הוא המנהיג והשליט, וזעזני רחמי, נגל אל ציתו נער עזרי וצית הענודה, ראש צצרו אס רוחן, וכתנתו אס טהורה.